

DR. MÉHES KÁLMÁN:

**ALSÓ OLIGOCÉN LEPIDOCYCLINÁS KÉPZŐDMÉNY
ELŐFORDULÁSA SOLYMARON.**

A solymári Várhegy sajátságos óharmadkori rétegei már régóta ismeretesek az irodalomban. Elsőnek Koch Antal a Földtani Közlöny első kötetében »Szakgyűlés 1871. évi május hó 24-én« cím alatt számol be röviden a Várhegy echinidákban gazdag eocén rétegsoráról. Az érdekes előfordulás részletesebb ismertetését későbbi időpontra, a Földtani Intézet évkönyvébe ígéri. Sajnos, ez a részletesebb feldolgozás azóta elmaradt.

Az egyik szomszédos árok által feltárt, uralkodóan meszes homokkő, illetve homokos mészkő rétegeket Hofmann Károly ismerteti »A Buda—Kovácsi hegység földtani viszonyai« című monográfiájában. Utal a képződménynek a hárshegyi homokkővel való hasonlatosságára, illetve összefüggésére. Az általa gyűjtött makrofaunában, részben alsó oligocén elemeket mutat ki. Az alsó oligocén elemek mellett, szerinte eocénre vallanak az általa meghatározott *Nummulina garansensis*, *Orbitoides papyracea* és *Pecten Biaritzensis* példányok.

Ez utóbbi képződménnyel Hofmann óta senki sem foglalkozott. Horusitzky Ferenc dr. közlése szerint, amikor Ferenczi István geomorfológiai vizsgálatai folyamán ismertette a budakeszii szanatórium környékén észlelt és a nummulinás mészkőnél idősebb durva homokköveket és konglomerátokat, Böckh Hugó felvetette a kérdést, hogy nem tartozhat-e a Buda—Pilisi-hegységben eddig hárshegyi homokkőnek térképezett komplexus nagyrésze ebbe az idősebb eocén szintbe? Hivatkozott éppen a solymári Várhegyre, ahol vörös konglomerátos hárshegyi homokkőszerű rétegek nummulinás mészkő alá látszanak dőlni. Hofmann K. is utal arra, hogy a nummulinás mészkő

a tőle É-ra lévő szomszédos árok hárshegyi homokkövénel térszínileg magasabb szintben jelenik meg. Az É-i árok homokköve viszont D-felé, tehát a nummulinás mészkő felé dől. Hofmann itt nem a nummulinás mészkő rátelepülését tételezi fel a homokköves konglomerátumos csoportra, hanem vagy vetődést sejt a két árok között, vagy eróziós diszkordanciát, amelynek következtében a homokköves csoport a nummulinás mészkő megformált térszínére telepszik. A kérdés eldöntésére Böckh Hugó kirándulást szervezett, melyen néhai Rozlozsnik Pál, Telegdi-Roth Károly, Horusitzky Ferenc és Ferenczi István vettek részt. A település kérdését e kiránduláson sem sikerült eldönteni, tehát a várhegyi vöröses, meszes homokkő korának kérdése továbbra is nyitva maradt. E kiránduláson azonban Rozlozsnik Pál, a nagy foraminiferák kiváló specialistája, a meszes homokkőben, a helyszínen lepidocyclinákat ismert fel, amit később futólag meg is említ.* Azóta már több, mint 15 esztendő telt el. A kérdésre ő sem tért vissza. Felismerésének konzekvenciáit nem vonta le és az anyagot nem gyűjtötte be. Amikor Lóczy Lajos igazgató úr ő méltósága hazai eocénünk tanulmányozásával bízott meg, Horusitzky Ferenc dr. volt szíves felhívni figyelmemet a solymári Várhegy meg nem oldott és érdekesnek ígérkező kérdéseire. A lelőhelyre ismételve kiszállva sikerült a Koch és Hofmann-féle feltárásokat megtalálnom.

A szóbanforgó árkok a solymári Várhegytől D-felé húzódó vonulat Ny-í oldalába vágódnak bele. Ezen oldalban számos vízmosást figyelhetünk meg, amelyek közül kettőre ráillik Koch és Hofmann leírása. A D-i árok csaknem az árokfőig nummulinás mészkövet tár fel, amelyben a Koch által felsorolt gazdag echinida fauna fordul elő. Az északiban a rétegsor durva dolomit és dachsteini mészkő konglomeráttal kezdődik, amelyre meszes kötőanyagú homokkőszerű üledék telepszik, ugyancsak dolomit és kvarckavics zárványokkal. E kőzetből írhatta le Hofmann a következő alakokat:

Cerithium Ighinai Mieh., *Diastoma costellata* Lmk., *Pleurotoma obeliscoides* Schau ni, *Chenopus* cfr. *pès carbonis* Bron gnt., *Cassis* sp., *Cerithium calcaratum* Bongt., *Natica* cfr. *crassatina* Desh., *Turitella Archimedis* Bongt., *Nummulina garansensis*, *Orbitoides papyracea*, *Pecten Biaritzensis*.

* Adatok a Buda-Kovácsi hegység óharmadkori rétegeinek ismeretéhez. Földt. Int. Évi Jel. 1925—28.

Kirándulásaink folyamán a lelőhely részletes begyűjtésére még nem volt alkalmam, de sikerült a következő alakokat megtalálnom:

Pecten Biaritzensis d'Arch., *Cardium* sp., *Natica* cfr. *crassatina* Desh., *Ostrea* sp. cserepek, *Teredo* sp. kúszási nyoma, *Korall* sp. és egy bizonytalan rákmaradvány.

A Hofmann által felsorolt foraminiferák közül az *Orbitoides papyracea* d'Orb. lepidocyclinának bizonyult, ami Rozlosznik Pál egykori felismerését igazolta. Bizonyítja ezt az is, hogy a Földtani Intézet múzeumában a napokban találtam ugyanerről a lelőhelyről egy *Orbitoides papyracea*-nak meghatározott fajt, amelyben ugyancsak lepidocyclinára ismertem. Tekintettel arra, hogy ez az előfordulás a lepidocyclina nemnek első magyarországi és egyúttal legidősebb európai előfordulása, kötelességemnek tartom s úgy érzem, hogy ezzel Rozlosznik Pál emlékének is adózom, ha ennek az új lepidocyclinás képződménynek az irodalomban is helyet kérek. Mivel a Földtani Intézetnek ez az utolsó szakülése és mert hosszabb ideig nem lenne alkalmam ezen érdekes előfordulás közlésére, a végleges feldolgozás előtt röviden szeretném az új előfordulás rétegtani, kőzettani, őslénytani és ősföldrajzi jelentőségére a figyelmet felhívni.

Rétegtani szempontból a lepidocyclinák jelenléte bizonyos határok között a képződmény korának kérdését dönti el. Bár az amerikai irodalom az eocéntől kezdve említ lepidocyclinákat (új nevén: lepidoorbitoides), Európában Paul Lemoine és Robert Douville lepidocyclina monográfiája szerint ez a géusz az akvitanikumnál nem nyúlik mélyebbre. Kayser tankönyvének adatai szerint a legidősebb lepidocyclina előfordulások, melyeket Észak-Olaszországból ír le, kattiai korúak.

Hazánkban tehát Európa legidősebb lepidocyclina előfordulását találhattuk meg, amely a felső oligocénnél kétségtelenül idősebb. Mint említettem, Koch még az egész rétegkomplexumot az eocénbe sorozza. Hofmann a részletesebben begyűjtött fauna alapján az eocénre is utaló néhány alak dacára az alsó-oligocénbe helyezi és a hárshgyi homokkővel párhuzamosítja. Ismeretes, hogy Hofmann a hárshgyi homokkövet a budai márga fácies változatának tartja. Kőzettani tekintetben ebben a márgás-meszes homokkőben mintegy átmenetet láthatunk a budai márga fácies és a típusos hárshgyi homokkő fácies között. Erre a sztratigráfiai helyzetre vall a képződmény települése is a nummulinás mészkő felett. A fentiek szerint tehát a solymári meszes homokkő és homo-

kos mészkő fáciest nyugodtan tekinthetjük alsó oligocénnek és helyezhetjük ily módon az eocén és oligocén határára. Európának a legidősebb lepidocyclinái a priabonai-lattorfi emelet határára tehetők. Sikerült az alakot fajilag is meghatározni s azt *Lepidocyclina dilatata* Mich.-nek állapítottam meg, amely valóban a legidősebb alakja az európai lepidocyclina faunáknak.

Haug a lepidocyclinák és miogypsinák rétegtani jelentőségét a következőkben adja meg:

Az akvitánikum mélyebb szintjére jellemzők: a *L. dilatata* és a *L. Mantelli*;

az akvitánikum magasabb szintjére jellemzők: a kisalakú lepidocyclinák és a *L. marginata*;

a burdigálikum mélyebb szintjére jellemzők: a miogypsinák és a kisalakú lepidocyclinák;

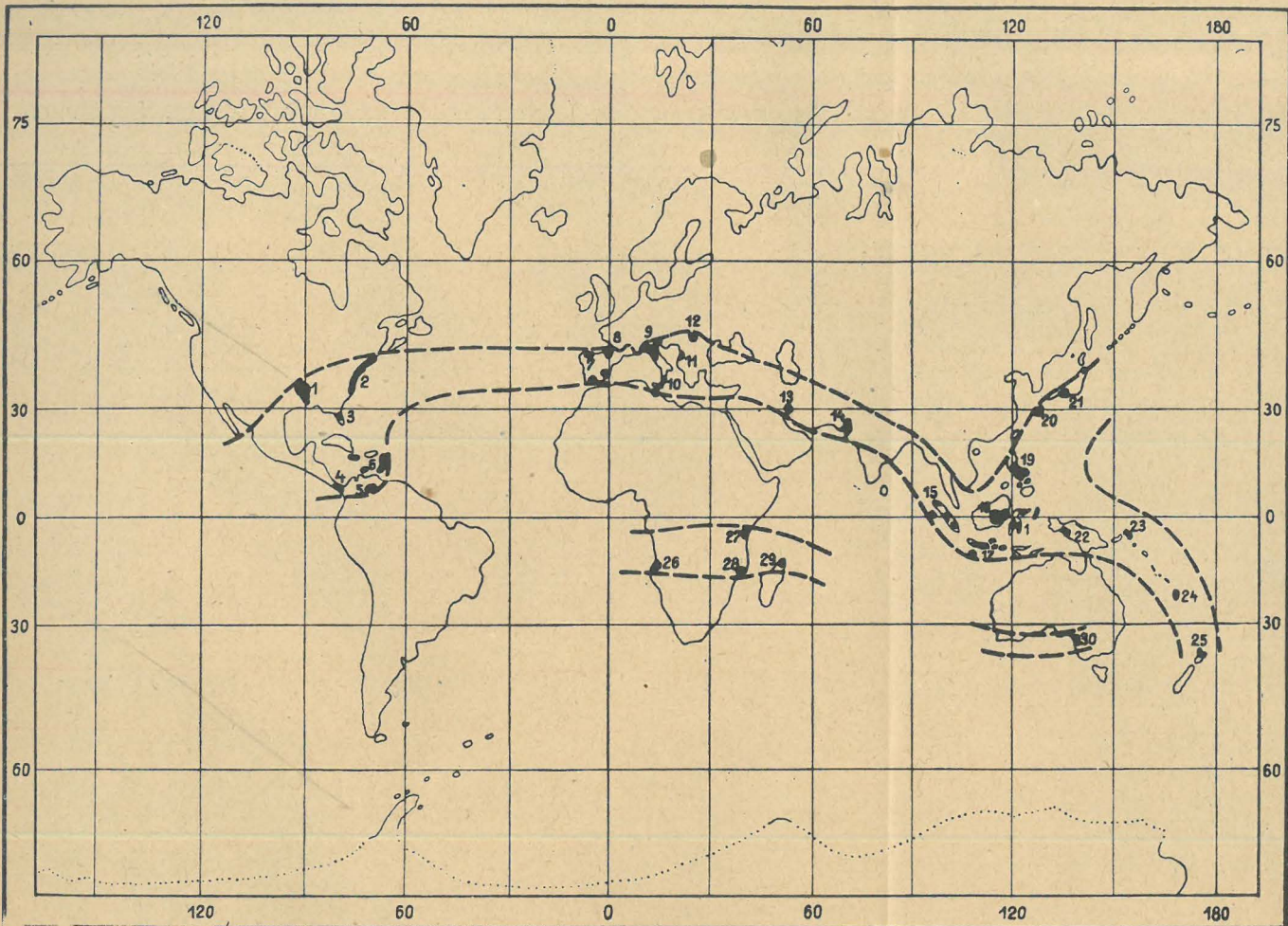
a burdigálikum magasabb szintjére jellemzők: a miogypsinák.

A solymári lelet következtében a Nummulina-Orbitoida-csoport szintjelző értékét az oligocén-miocén folyamán Európában a következőkben vázolhatjuk:

Miocén	Burdigálikum	miogypsinák
		miogypsinák és kis lepidocyclinák
	Akvitánikum	<i>L. marginata</i> és kis lepidocyclinák
		<i>L. dilatata</i> és <i>L. Mantelli</i>
Oligocén	<i>L. dilatata</i> és kis nummulinák (<i>N. garansensis</i> stb.)	

A lepidocyclinák földrajzi elterjedését illetően is északabbra kell húzni a pacifikus karakterű lepidocyclinás Tethys határát. Ismeretes, hogy az orbitoidák és nummulinák a pacifikus forróégyövi Tethys lakói voltak. Ugylátszik, hogy a lepidocyclinák vertikális elterjedéséből ennek a pacifikus klímaövnök fokozatos D-re húzódása olvasható ki. Ugyanis éppen a magyarországi, tehát a legészakibb előfordulás a legidősebb alsó oligocén. Felső oligocén lepidocyclinákat írtak le Piemontból. Spanyolország és az akvitániai medence lepidocyclinái alsó miocének. Az alsó miocén lepidocyclinák az akvitániai és burdigálai emeletben legnagyobb elterjedésüket

A Tethys az oligocénban

Lepidocyclina lelőhelyek: 1. Alsó-Mississippi medence, (Alabama). 2. Észak-Amerika keleti partvidéke. 3. Florida. 4. Panama. 5. Venezuela. 6. Antillák, Curacao. 7. Spanyolország. 8. Franciaország. 9. Apennini-félsziget. 10. Szicília, Málta. 11. Dalmácia, Albánia. 12. Magyarország. 13. DNy-P. rzsia. 14. India (Sind), Beludzsisztán, 15. Szumátra, Nias. 16. Borneo. 17. Jáva, Madoera, Lombok, Soembawa, Karácsony-szigetek. 18. Celebesz, Molukka. 19. Fülöp-szigetek. 20—21. Riu-Kiu, Japán. 22. Új-Guinea. 23. Bismarck-szigetek. 24. Új-Hebridák. 25. Új-Zealand. 26. Angola. 27. Német Kelet-Afrika. 28. Mozambique. 29. Madagaszkár. 30. Dél-Ausztrália.

a mai Pacifikus óceán területén, Ausztrália – Szumátra és Japán között érik el. A lepidocyclinák elterjedését térképre rakva egyrészt a Tethysnek a körvonalai bontakoznak ki, másrészt érdekes módon megjelenik egy Közép-Afrikát és Dél-Ausztráliát érintő elterjedési öv, amely valószínűleg valamilyen ősi paleogeográfiai vonást tükröztet vissza, miután ez az elterjedési öv éppen a M a j z o n L á s z l ó dr. által a globotruncanákkal kimutatott déli elterjedési övvel esik össze.